NAŠE ŘEČ

ROČNÍK VI. ČÍSLO 5.

JOSEF ZUBATÝ:

PANU NOVÁKOVI.

Vykládáme zde o věci, která je zhruba známa z mluvnic (v. Gebauer-Ertl § 292), a co ještě více znamená, je přece každému, kdo pochází z krajů, jež daly základ naší spisovné řeči, tak obvyklá, že by se mělo zdáti nemožným, aby v ní byla nejistota. Každý přece říká na př. »dej to Novákovi, Vaškovi, domovníkovi«; ale přes to přece čítáme, zvláště v novinách, i tvary na *-u*. V básničce pro děti jsme čtli na př., co babička dala »Vašku«; porozumí české dítě, nepokažené ještě zmatkem naší spisovné mluvy, v níž se za nejpěknější pokládá tvar nejméně obvyklý, že »Vašku« není volací tvar v 5. p., nýbrž náhrada za to, co v jeho mysli zní jen *Vaškovi?*

1. *V 3. p. j. č.* mají *křticí jména* (v tvaru vlastním i domáckém) a *příjmení* patřící ke vzoru *had* konc. *-ovi*. Říkáme jen k Václavovi, k Novákovi, k Vaškovi atd. Stejně jest u jmen cizích. Kdo má kus českého citu, neřekne jinak, než Romulovi, Homérovi, Shakespearovi, Hamletovi, Faustovi atd.; učí-li matiční Brus ve všech třech vydáních, že lze říkati vedle Romulovi i Romulu, dovoluje užívati tvaru, který aspoň dnes není český. I vlastní jména zvířat téhož sklonění mají touž koncovku; či se ptá někdo, dali-li již »Vořechu« žrát? Křticí jména (a jiná jména tvořící přední část osobního jména složeného ze dvou nebo více jmen), jsou-li spojena se jmény jinými, mají dnes snad vždy tvar kratší; říkáme Václavu Novákovi, Josefu Kajetánu Tylovi; příjmení spojené s nějakým přídavkem (na př. ve dvojitých příjmeních adoptovaných synů, ve spojení pseudonymu se jménem pravým nebo pravého jména s příd. jm. rodiště osoby a pod.) má konc. *-ovi* (Václavu Novákovi-Veselému, Karlu Čechovi-Taussigovi, Karlu Hav-

líčkovi-Borovskému). Také příjmení doplněné šlechtickým přídomkem má plný tvar *-ovi*, na př. Krištofu Harantovi z Polžic a Bezdružic. Jak skloňovati, kde křticí jméno následuje za příjmením, nevíme; říkati osobě na př. Novák Václav, jak se říkává v úřadech a na školách, je způsob tak nečeský, že si jazyk ani nevytvořil podrobnějších pravidel o jednotlivých pádech. Podle důležitosti příjmení bychom očekávali Novákovi Václavu, anebo spíše snad, protože se nám příčí ukončiti tvarem kratším, Novákovi Václavovi; Nováku Václavovi by přece jen bylo zvrácením pravidla, jaké se v našem jazyce tak určitě jeví.

Přistoupí-li ke jménu vlastnímu nějaký přívlastek, který není částí skutečného jména (jako jí je na př. příjmení), je způsob volby mezi obojími tvary dosti neustálen. Ve spojeních jména panovníkova s řadovou číslovkou psává na př. Palacký Václavovi II., Klemensovi VI., králi Karlovi IV.; tak se i dnes nejčastěji říká a píše, ač někdy nalézáváme i tvary na *-u*. Skutečným jménem panovníkovým je jeho jméno křticí (není-li nezřetelnosti, můžeme jej jmenovati jen tímto jménem); podle toho by se zdálo lépe odůvodněno užívati i ve spojení s číslovkou tvarů na *ovi*. A pak ovšem také říkati a psáti Petrovi Velikému, Kazimírovi Polskému a p. Kralická na př. píše (s 6. p.) Mat. 17, 13: Tedy srozuměli učedlníci, že jim to pravil (Ježíš) o Janovi Křtiteli (nám je obvyklejší tvar »Janu Křtiteli«, protože o tomto světci málo mluvíváme jako o skutečné osobě). Kde přidáváme ke jménu nějaký přívlastek na rozlišení osob téhož jména, nejčastěji asi přece užijeme tvaru na *-ovi*. Tak říkáme i píšeme na př. »panu Václavu Novákovi staršímu«; jinak klademe rozlišující přívlastky raději před jméno, takže se na jméně samém nic nemění (starému Novákovi, nebožtiku Václavovi, opočenskému Maškovi a p.).

Příjmení na *-ov* jsou v češtině příliš řídká, aby si byla vytvořila zvyk tvaru odchylného. Ode jmen jako Čenkov, Slukov nám zní jistě češtěji tvar Čenkovovi, Slukovovi než Čenkovu, Slukovu. U častých jmen ruských tohoto tvaru je u nás spíše ve zvyku užívati koncovek kratších (Krylovu, Turgeněvu); není to důsledné, ale lze se s tím smířiti, hledíme-li k tomu, že to jsou pův. přivlastňovací jména téhož tvaru co naše Petrův a p.

Jména *světců* samých (kde nejsou křticími jmény osob pozemských) mívají tvar obojí. Kde je o nich řeč ve smyslu liturgickém, aneb mluví-li se o dnech, sochách, obrazech, kostelích jim zasvěcených nebo je zobrazujících, užíváme tvarů kratších: zpíváme píseň k sv. Václavu, chodíme k sv. Jakubu, čáslavky dozrávají k sv. Václavu, umlouváme se, že v jistý čas přijdeme na Václavské

náměstí k sv. Václavu, chodívali jsme k sv. Prokopu, t. do údolí pod kostelíkem sv. Prokopa atd. Jméno světcovo nám zde není jménem skutečné osoby, neužíváme tedy tvaru osobního. Ale vypravuje-li se o životě svatých, kde světec je v naší představě skutečnou, životnou osobou, nalézáme již osobní tvar na *-ovi;* vypravujeme, jak se kouřimský kníže pokořil sv. Václavovi, lidové povídky vědí, co Pán Ježíš říkal sv. Petrovi atd. Kralická bible ve vypravováních o apoštolech (a jiných osobách) má plno podobných dokladů.

Jméno *Kristus* obyčejně má 3. p. Kristu, zř. Kristovi; tvar na *-ovi* bychom nejspíše ještě pociťovali za správný, kde by se vypravovalo o osobě Ježíšově a Ježíš byl jmenován Kristem. »Kristus« ovšem není osobním jménem vůbec, znamená »Pomazaný« a jménem, jež křesťanství přeložilo slovem řec. Christos (lat. Christus, č. Kristus), naznačovali Židé vykupitele z rodu Davidova, jenž měl přijíti. To věděli i naši překladatelé bible, a proto na př. Kralická zná jen tvar Kristu (i v 6. p.); ostatně toto slovo v evangeliích i v Skutcích apoštolských má význam původní, a kde ho užito o Ježíši, mluví se o něm jako o Christu, o očekávaném Pomazaném Páně a Vykupiteli, nedává se mu *jméno* Kristus. V listech sv. Pavla znamená již Kristus (anebo, jak se tam častěji píše, Ježíš Kristus, Kristus Ježíš) Ježíše samého, ale tam to je již pojem theologický, vztahující se k Bohu, jímž jest Ježíš Kristus, ne k životné osobě Ježíšově, o jejíchž skutcích a řečech vypravují evangelia.

Všecka tato vlastní jména osob se mohou státi jmény vlastně neživotnými, jmenují-li se jimi díla literární nebo i výtvarná a hudební, ať již ona jména jsou přímo tituly těchto děl anebo jen naznačují jejich předmět. Zejména přestávají býti jmény osob. To se jeví pak i na jejich skloňování. V 4. p. zachovávají sice ještě tvar životný, čteme na př. Jiráskova Věka, hrajeme na divadle Hamleta, v koncertní síni Smetanova Richarda III., ale v 3. p. spíše užijeme neosobního tvaru na *-u* než osobního na *-ovi,* k němuž nás svede někdy leda zvyk: obdivujeme se Goethovu Faustu (Faustovi), Brožíkovu Husu (Husovi), Laokoonu (antickému sousoší).

2. Tento způsob, vystihovati *osobní ráz* jmen vlastních v 3. p. koncovkou *-ovi,* přesahuje i na pole *jmen obecných.* U jmen vyjadřujících lidské stavy, lidská zaměstnání, úřady atd. je zřejmá snaha rozlišovati touto koncovkou, kde je řeč o jednotlivé, určité a známé osobě (jíž bylo lze pojmenovati i jejím osobním jménem), a kde o abstraktním pojmu kteréhokoli příslušníka něja-

kého stavu atd. »Pán« může býti určitá osoba, služebníkům jednotlivého domu je »pánem« obyčejně jejich pán, jinému zas je »pánem« každý, komu tak lze říkati. Něco jiného je »pokladník«, mluví-li o pokladníkovi nějakého obchodu příslušník téhož obchodu, něco jiného, mluvíme-li o úkolech pokladnických vůbec. Kde obecné jméno znamená určitou osobu, užíváme u jmen vzoru *had* tvaru osobního, na *-ovi*. Jistě obyčejně, ne-li zpravidla nebo vždy. »Řekněte pánovi, že jsem zde byl«, ukládáme sluhovi, jehož pána jsme nenašli doma, a my i sluha víme, kterého »pána« se to týká; proto se neříká dnes »řekněte pánu«. Stejně říkáme v témže smysle »pokladníkovi, mistrovi, domovníkovi, tatínkovi, dědečkovi, bratrovi, ministrovi« atd. Kde jsou slova taková spojena se jménem jiným, obecným (to je ovšem skoro vždy ve významě osoby určité) nebo vlastním, mívají tvar obojí; zde již není v jazyce plné jednotnosti. Čím spíše je jméno první pouhým titulem, tím spíše užíváme na něm tvaru kratšího. Proto říkáme důsledně na př. »panu Novákovi, panu Václavovi, panu ministrovi, mistru Dvořákovi«; kde slovo »bratr« neznamená skutečného bratra, nýbrž člena řádu, sokolské nebo jiné podobné jednoty a p., říkáme »bratru Prokopovi, bratru náčelníkovi«; podobně se říká ve schůzích socialistických (a neříká-li se, mělo by se v duchu našeho jazyka říkati) »soudruhu Novákovi«. Kde říkají kdekomu »kmotr«, říkají »kmotru Novákovi«, pod. »sousedu Novákovi« atp. Ale kde je první slovo významnější, vyjadřuje na př. rodinné příbuzenství, dáváme mu koncovku *-ovi:* neříkáme »strýčku Novákovi«, nýbrž »strýčkovi Novákovi«, pod. spíše řekneme »dej to bratrovi Karlovi« než »bratru Karlovi«. Snad proto, že zde jsou obě slova stejné váhy významové, že druhé slovo je spíše přídavek určitěji naznačující, o kterého strýčka nebo bratra jde. U jiných jmen se jazyk kolísá mezi obojími tvary, ale přece je viděti snahu, prvnímu z obou slov tak seřaděných dáti koncovku kratší: říkáme na př. spíše »ministru Novákovi, presidentu Masarykovi« než »ministrovi N., presidentovi M.«.

Kde obecné jméno tohoto způsobu stojí samo a neznamená určité jednotlivé osoby, čekali bychom, že bude aspoň zpravidla tvar kratší. Ale mluvíme zde velmi nestejně; a bylo by jistě nemoudré i zbytečné, kdybychom chtěli nutiti spisovný jazyk do nějakých přísných pravidel. Taková pravidla si tvoří jazyk sám, je-li v něm snaha po nich dosti mocná. Můžeme říci i čísti na př. v obecných ustanoveních, co vše sluší konati »pokladníku« nebo »pokladníkovi« spolku, »opatu« nebo »opatovi« kláštera, »presidentu« nebo »presidentovi« republiky atd. A zdá se, že jazyk

směřuje k tomu, aby na konec opanoval u jmen osob sklonění *had* tvar na *-ovi*, bez rozdílu, znamenají-li osobu určitou či nic.

U obecných jmen zvířat vidíme stav podobný, s tím, že tvar na *-u* je možnější než tvar na *-ovi*. Snad by nebylo nemožno v užívání obojích tvarů vypozorovati nějaký rozdíl mezi významem obecným a individuálním, ale mnoho bychom ho sotva našli. Spíše snad bychom viděli, že u některých jmen je spíše v obyčeji tvar ten, u jiných zase onen. Hospodyně se na př. ptá čeládky, dali-li již »psu« nebo »psovi« žrát, a bylo by asi marné hledati zde nějaký rozdíl významový.

Obecná jména zvířat i jiných pojmů bývají časem také *nadávkami*. Nadávka se vztahuje na určitou osobu; proto asi snad vždy zde jsou v 3. p. tvary na *-ovi*, i u jmen, která jinak mají konc. *-u*, na př. u jmen ve vlastním významu neživotných. Nikdo nedovede říci, mluví-li o nějaké neřestné věci nebo o skutečném dubu, na př. »vyhni se tomu neřádovi, jdi k tomu dubovi«, ale musíme tak říci, mluvíme-li o někom. A tak i jinde u slov jako dobytek, darebák atd. —

V jednom případě ovšem vidíme, že jazyk (aspoň v středních Čechách) obecnému jménu zvířete důsledně dává v 3. (a 6.) p. osobní koncovku *-ovi:* vypravuje-li se (zejména v pohádkách) o zvířeti vystupujícím v ději jako samostatná osoba. Již nejmenším dětem vypravuje česká babička »o kohoutkovi a o slepičce«, povídá, co moudrého slepička »kohoutkovi« říkala, je-li lev (nebo jiné zvíře) pomocníkem hrdinovým, slyšíme, co ukládají »lvovi« nebo co se »lvovi« stalo, hrdina useká hlavy »drakovi«, ne »draku«. Tak se aspoň vypravovávalo za mých dětských let, snad dnešní babičky a maminky již mluví jinak, když se časem již jinak psává. Již 3, 58 n. jsme vykládali, jak i jinde jazyk dbá takové životnosti zvířat, objeví-li se ve vypravování; viděli jsme tam dokonce, jak v staré češtině v bajce o pni, špalku, džbánu byl na vyjádření životnosti neživých jinak předmětů možný v 4. p. dokonce životný tvar pně, špalka, čbána.

Dvou jmen obecných tohoto sklonění se musíme dotknouti zvláště: slov *Bůh* a *člověk*. *Bůh* má 3. p. jen *Bohu* (také znamená-li totéž slovo boha pohanského). Snad to je archaismus z dob, kdy koncovka *-ovi* nebyla ještě tak rozšířena, a jakýsi konservatismus právě u tohoto slova vyskytujícího se nejvíce v modlitbě a v hovoru povzneseném bychom snadně pochopili; ale spíše bude příčina podobná jako u jmen světců ve významě neosobném. Se slovem *Bůh* se shoduje i slovo *Hospodin*, které na př. v biblí Kralické má podle Konkordance jen tvar *Hospodinu*. Také slovo

Pán, užijeme-li ho v témže významě, má tvar *Pánu* (i mimo spojení »Pánu Bohu«), tak zase vždy v Kralické; čtenář sám cítí rozdíl mezi *Pánu* a *pánovi*. *Člověk* má 3. p. *člověku*, protože tohoto slova užíváme obyčejně ve významu obecném, ale i kde jím míníme člověka určitého (tomu člověku nevěř!); »člověkovi« bychom snad řekli s příchutí posměchu a pohrdání. *Človíček* má 3. p. *človíčkovi;* slova toho užíváme jen o určité osobě malé postavy nebo s opovržením.

Přívlastek rozšiřující obecné jméno osoby sotva asi má vliv na volbu koncovky v 3. p., již proto, že jej klademe obyčejně napřed (starému pokladníkovi, novému domovníkovi, vídeňskému strýčkovi). Píše-li na př. Kralická bible 1. Mojž. 24, 56 »propusťtež mne, ať jdu ku pánu mému«, 32, 18 »dar tento jest poslán pánu mému Ezau«, jest to spíše dokladem, že se tenkrát říkalo i bez přívlastku raději *pánu* než *pánovi*, sotva, že by se byla měnila před přívlastkem koncovka.

3. *V 6. p.* nalézáme u jmen, o nichž zde mluvíme, obyčejně tvary tytéž co v 3. p. Mluvíme o panu Novákovi, o Václavovi, o pokladníkovi, o sv. Václavovi (ale říkáme o sv. Václavě, míníme-li tím den 28. září), po svatém Václavu býval počátek škol atd. Snad by se našlo, že u jmen obecných bývá někdy v 6. p. koncovka *-u*, kde v 3. p. spíše je *-ovi*, ale velikých rozdílů bychom ani po této stránce nenašli. I o jménech zvířat, vlastních i obecných, bychom shledali v 6. p. asi totéž, co jsme viděli v p. 3. Již Hájek vypravuje na př., jak kníže s vládykami hleděl, »ano Horymíř na svém Šemíkovi k Radotínu pospíchá« (46a; »na svém šemíku« bychom řekli my, kdybychom, jako někdy bývá, vlastního jména Horymírova koně užili jako obecného označení koně vůbec).

4. *Mužská jména na -a* za tvrdými hláskami, obecná i vlastní, mají v 3., 6. p. j. č. jen tvary na *-ovi:* sluhovi, Koubovi atd. Tato jména se pův. skloňovala docela podle vzoru »ryba«, na př. od slova *slúha* (z tohoto pův. jediného slova jsme si později rozlišili slova *sluha* a *slouha)* byly i tvary k slúzě, o slúzě, z sluh, k sluhám, o sluhách, s sluhami. Později (hojnější měrou teprv v 16. st.) se v některých pádech ujímaly tvary podle vzoru *had*, ale v 3., 6. p. j. č. nalézáme v dokladech Gebaurových (III, 1, 197) mimo 2 doklady tvaru *evangelistu* (podle staré výslovnosti vlastně evanjelistu) z 16. st. *jen tvary na -ovi.* Jazyk se vyhýbal a v skutečné, živé podobě dnešní stále ještě vyhýbá nezřetelnosti, která by vznikala, kdyby týž tvar, na př. *sluhu*, byl 3., 6. i 4. p. j. č. Nám je to ovšem jedno; r. 1920 jsme na Žižkově zakládali po-

mník »bratru Janu Žižku« (5, 32), r. 1934 snad budeme ke stým narozeninám oslavovati Jana Nerudu a slibovati, že »Janu Nerudu« postavíme pomník.

5. *U kmenů měkkých* nalézáme rozdíly podobné, ale ne již s takovou určitostí jako u kmenů tvrdých: starší koncovka *-i* (přehláskou z *-u*) je zde podnes zachována často, i kde kmeny tvrdé mají *-ovi*. *Jména křticí* (a podobná jim jiná) *a příjmení* i zde mají obyčejně *-ovi* (dej to Tomášovi, Benešovi, Královi), ač časem slýchati i tvary na *-i* (doskoč k panu Beneši); tomu porozumíme asi tak, že konc. *-ovi* vůbec nejdříve byla přenesena ke kmenům tvrdým. Jména světců zase mají osobní koncovku *-ovi*, kde je řeč o jejich osobě (potom řekl Tomášovi, Jan 20, 27), ale říkáme »po svatém Tomáši«, mluvíme-li o dni, chodí se »k sv. Tomáši« do kostela i do pivovaru. *Ježíš* má koncovky *-i* a *-ovi* s podobným rozdílem. Evangelia v bibli Kralické napořád mají tvar Ježíšovi, k Ježíšovi, o Ježíšovi, protože vypravují o jeho životě, a tento tvar je překladatelům tak ustálený, že jej zachovávají i v překladě epištol; ale v týchž epištolách zase je ve spojení se jménem »Kristus« stále tvar na -i (o Ježíši Kristu, v Kristu Ježíši), protože zde již není vlasně řeči o samé osobě Ježíšově, snad také pro stejnost s tvarem jména druhého.

Jména obecná mají snad nejčastěji stále ještě tvary na *-i;* nikdo neříká »přítelovi« (ale ovšem »přitelíčkovi«), říkáme spíše »bratranci, učiteli, kamnáři, oráči« atd. než s koncovkou *-ovi.*

Ani o *měkkých kmenech* na *-a, -ě, -e* není třeba mnoho vykládati. Mužské kmeny na *-a* (mimo příjmení z morav. nepřehlasujících nářečí) máme jen v domáckých obměnách jmen křticích, jako *Váša, Píša* (Péša = Petr), jinak leda v nějakém cizím slově jako *paša;* v 3., 6. p. mají dnes ovšem jen konc. *-ovi.* Snad ještě nikoho ani nenapadlo, že bychom v 3., 6. p. měli »správně« psáti »pašu, panu Vášu, Varmužu, Večeřu, Hlavicu« a p., a doufejme, že to ani v budoucnosti nikoho nenapadne.

Jména na *-e* (ojedinělá příjmení jako Kaše, Stěhule, Kouble, asi z něm. Kobel = Jakobel, a j., obecná jména jako vůdce, zrádce, ochránce, správce) v 3. 6. p. mají tvary podle vzoru *oráč*. V příjmeních je obvyklý tvar *-ovi* (Kašovi), vedle 4. p. nejspíše na *-e* (pana Kaše), není-li snad někde ještě tvar na *-i* (pana Kaši?); i pův. jm. stř. r. jako Srdce (asi po domovních štítech »U srdce« a p.) mají touž koncovku (Srdcovi). Obecná jména mají týž tvar (správcovi), raději ovšem ještě starý tvar na *-i* (správci); zde nebyl jazyk nucen voliti raději novotvar na *-ovi,*

protože ve 4. p. starý tvar s koncovkou *-i*, touž, jakou mají ženská jména na *-ě*, *-e*, již dávno byl nahrazen tvarem podle vzoru *oráč* (správce).

*

Obraz, který jsme zde zběžně nakreslili podle dnešního stavu a zvyku našeho jazyka, měl by býti doplněn poučením z jeho minulosti. Bohužel to je úkol, na který dnes ještě česká filologie nestačí. Není podrobných prací, které by nás o všem bezpečně poučovaly statistickými výčty, které by všude dbaly také významových odstínů tvarů, jejichž dějiny bychom měli vypravovati od doby nejstarších památek do doby Řehoře Hrubého z Jelení, odtud ke Komenskému, od Komenského přes dobu našeho úpadku a obrození do doby nejnovější. Jen jednotlivé ukázky dovedeme čtenáři předložiti; ale z těch je patrno, že stav dnešní má nepochybné základy již v nejstarších památkách jazykových.

Již z našeho předchozího nástinu jest patrno, že těžiště všeho toho jest ve skloňování mužských tvrdých kmenů vzoru *had*. Původní tvar těchto jmen (pův. kmenů na *-o-)* byl v 3. p. *hadu*, v 6. p. *hadě;* ale jejich skloňování od nejstarších dob ve všech slovanských jazycích podléhá vlivu vzoru jiného, jehož doklady se již v památkách církevního jazyka slovanského objevují jen jako zanikající archaismy. Jsou to pův. kmeny na*-u-*, k nimž pův. patřívala na př. jména *syn* (lit. sûnus), *vůl*, *med* (lit. medus), *vrch* (lit. viršus). Jejich skloňování slovanskými změnami původních hlásek v některých pádech splynulo s tvary vzoru *had*, a to způsobilo, že kmeny na *-u-* splynuly s kmeny na -o- vůbec a přestaly žíti jako samostatná třída jmenná, ale jednotlivé jejich pády přešly naopak do skloňování kmenů na *-o-*, takže ze vzorů pův. dvou vzniklo v slovanských jazycích vlastně skloňování jediné, složené z tvarů obou původních vzorů. Nehodlám se o tom o všem pouštěti do podrobných výkladů, ale snad nepřijde čtenáři nevhod pouhý přehled tvarů, v němž v 1. sloupci jsou tvary kmenů na *-o-* (bez rozdílu životných a neživotných, jehož pův. nebývalo), jak by v češtině vypadaly, kdyby se nebyly smísily s tvary kmenů na *-u-*, v 2. očekávané tvary kmenů na *-u-*, v 3. a 4. dnešní skutečné tvary české, životné i neživotné.*)

*) Nepřihlížíme při tom k otázkám týkajícím se délky samohlásky v některých pův. tvarech (na př. 2. p. mn. č. snad h á d).

Jed. č. 1.	*had*	*syn*	živ. *had*	než. *dub*
2.	*hada*	*synu*	*-a*	*-a, -u*
3.	*hadu*	*synovi*	*-u, ovi*	*-u*
4.	*had*	*syn*	*-a* (vl. 2. p.)	*dub*
5.	*hade*	*synu*	*-e, -u*	*-e, -u*
6.	*hadě*	*synu*	*-ě, -u, -ovi*	*-ě, -u*
7.	*hadom*	*synem*	*-em*	*-em*
Dv. č. 1. 4. 5.	*hada*	*syny*	(*-y*)	(*-y*)
2. 6.	*hadú*	*synovú*	(*-ú, -ou*)	(*-ú, -ou*)
3. 7.	*hadoma*	*synma*	(*-oma*)	(*-oma*)
Mn. č. 1. 5.	*hadí*	*synové*	*-i, -ové*	*-y* (*ové*)
2.	*had*	*synóv*	*-ů* (z *-óv*)	*-ů*
3.	*hadóm*	*synem*	*-ům* (z *-óm*)	*-ům*
4.	*hady*	*syny*	*-y*	*-y*
6.	*hadiech*	*synech*	(*-ích*), *-ech*	(*-ích*), *-ech*
7.	*hady*	*synmi*	*-y*	*-y*

Jak viděti, je koncovka *-ovi* v 3. p. tvar pův. kmenů na *-u-*. Nalézáme-li ji v češtině také v 6. p., dovedeme to vyložiti jen tak, že dvojakost koncovky v 3. p. (*-u, -ovi*) byla přenesena i do 6. p., což se mohlo stát teprv, když zkřížením obou původních vzorů v 3. i v 6. p. byly možné u téhož jména tvary na *-u* (na př. *hadu*). Ke kmenům měkkým tvary pův. vzoru *syn* vnikaly měrou skrovnou a z největší části patrně teprv z nového smíšeného skloňování vzorů *had, dub;* z toho smíme souditi, že měkké kmeny na *-u-*, jichž snad bylo velmi málo, již dávno před počátkem historické doby slovanských jazyků zanikly v měkkých kmenech na -o- (vzoru *oráč, meč*). Že i v slovanských jazycích bývaly, musíme souditi jednak z toho, že jsou v jazyce litevském i v jazycích staroarijských (v jaz. staroindickém i staroíránském), a zejména z toho, že ve skloňování měkkých kmenů nalézáme ve všech jazycích slov. prastarý, patrně praslovanský doklad smíšení kmenů na *-jo-* s kmeny na *-ju-* v 5. p.: tvary praslov. *učitelju* (č. učiteli), *koňu* (č. koni) vedle *bože* a p. dovedeme pochopiti jen jako tvary kmenů na *-ju-* (sotva je náhodou, že se v litevštině také kmeny na *-jo-* a *-ju-* mísí, a to m. j. právě také v 5. p.).

V 3. p. tedy byly vedle sebe tvary *hadu, hadovi,* a odsud se tato dvojakost přenášela i do 6. p. (a i do skloňování měkkého). Tyto tvary nalézáme vedle sebe již i v nejstarších památkách českých, ale již tam jsou skoro jen u jmen životných,

jen velice zřídka u neživotných; »a bývá tu mnohdy zřejmo, že předmět neživý je pojat jako by za živý nebo dokonce personifikován« (Gebauer, III, 1, 37). A z dokladů Gebaurových jest patrno, že našim předkům předmět neživý v představě snáze jaksi oživoval než nám; vidíme tam životný tvar na *-ovi* na př., kde je řeč o dějích, jež vídáme spíše na živých tvorech, na př. v Alexandreidě »úsilno (= těžko) sě ostnovi spierati« (podle Skutk. 9, 5; 26, 14), kde se přirovnávají věci k sobě (kvietie podobné k šafránovi), nemluvíc o tom, že na př. životného tvaru užito, kde se poroučí neživému předmětu, na př. »Ježíš káza (= přikázal) větrovi« Mat. 8, 26. Vždyť v některých krajích (zvl. na Moravě) v selském hospodářství 3. p. prospěchový mívá posud životný tvar, je-li řeč o plodinách (hnojiti lnovi, orati ječmenovi a p.). Pro to pro vše chápeme, že se tyto tvary ustalují, kde je řeč o určitých osobách.

Zde právě nám schází náležité množství látky, na níž bychom mohli podrobně sledovati postup tohoto ustalování. Ale postup byl, stav dnešní se připravoval nenáhle a dlouho, snad ani ne všude stejným krokem. V legendě o sv. Prokopu (v Hradeckém rukopise) čteme na př. po dnešním způsobu »o Prokopovi svatém« 4, »Vítošovi, sestřenci svému, Jimramovi, bratřci druhému« 767 n., ale častěji tvar, který my bychom *ve vypravování o světcově životě* raději nahradili tvarem osobním na *-ovi* (Prokopu svatému 276, svatému Prokopu 541, 924, o svatém Prokopu 457, 559, o svatém Prokopě, t. j. o jeho osobě, 571); ve shodě s naším způsobem ovšem je »svatému Janu Baptistě« 290 (Baptistovi, Křtiteli). Dalimil zato užívá na několika stránkách vypravování o sv. Václavovi tvarů, jakých bychom užili i my, na př. vykládá, jak se jal kníže Radislav »kněziu (knížeti) Václavovi pletichy dávati« (nadávati »pleticha«, t. podle Hájka »pletinoha«, asi »louda« nebo »nešika«), jak Boleslav uťal ucho »svatému Václavovi« a meč vypadl »z ruky Boleslavovi«, a naopak zase, jak sv. Václav jednomu »bohobojnému«, který mu dával osedlaného koně, aby ujel z Boleslavě, odpovídá, že chce pro Boha smrt mile přijmouti, a praví »vypiem (= vypiji) čiešku tu (kalich hořkosti) na čest Michalu svatému«, kde není řeč o samé osobě světcově. Ostatně podrobnější a úplnější sbírka dokladů snad ještě ukáže, že ani vlastní jména nemívala důsledně *-ovi,* byla-li spojena s přívlastky (Gebauer t. 37); ale již u Gebaura nalézáme hojný počet dokladů tohoto tvaru od jmen vlastních. I v jiných věcech se asi ukáže, že způsob dnešní nebyl v češtině ustálen odjakživa; dnes na př. říkáme »panu Václavu Novákovi«, ale v starší době

bylo možno psáti i na př. »nebožtíkovi Jiříkovi Holárkovi« (Gebauer t.).

Ale již dnes vidíme, že se ve volbě koncovky *-ovi* v našem jazyce jeví nepochybná vůle jazyka, ustáliti ji, kde je řeč o určité osobě. Kde se jazyk sám ještě neustálil, kde se kolísá ještě mezi tvary rozličnými, bylo by zbytečné žádati, abychom si my již nyní ukládali přísné pravidlo; ale je prohřešení proti svrchované vůli jazyka vnucovati mu tvary odchylné, kde se již rozhodl. To se v skloňování tvrdém stalo již u vlastních jmen osob i zvířat, mimo výminky, o kterých jsme výše mluvili, i u jmen obecných, je-li řeč o osobách určitých, mimo jiné případy, kterých opakovati nemusíme. Někteří píší dnes již »dej to Vašku, Nováku, pánu«, snad právě proto, že tak nikdo nemluví; nám se ovšem zdá, že by nikdo neměl psáti, jak nikdo nemluví.

Za vrchol libovůle, na jakou si u nás tak mnozí troufají proti našemu jazyku, pokládati musíme nesmysly jako »bratru Janu Žižku«; je to poličkování jazyka, které svědčí jak o nedostatku citu jazykového, tak o mluvnické nevzdělanosti v svém rodném jazyce. Právě u jména Žižkova je pravděpodobno, že tvar *Žižkovi* je velmi starý: *Žižku* jako 3. 6. p. sotva kdo najde, a *Žižcě, Žižce* (jako *slúzě)* se již v 15. st. asi neříkalo, protože by náležitá hlásková změna osobní jméno byla příliš změnila (proto nalézáme již v 14. st. od slova *patriarcha* hláskoslovně nesprávný tvar *patriarchě* m. *patriaršě,* Gebauer III, 1, 197). Mužská jména vlastní na *-a* vůbec velmi brzy mají v 3., 6. p. konc. *-ovi;* Gebauer na př. od jmen jako *Péša, Péšě* (Petr, Píša) starého tvaru na *-i* ani doložiti nedovedl (234; znám však *Váni* Arch. č. 28, 428 z r. 1449, 15, 557 r. 1459, 18, 324 r. 1460), a již v 15. st. jsou doklady jako *Váňovi* Arch. č. 14, 413 (1487), *Hášovi* 17, 471 (1496), *Jiešovi* 15, 559 (1460), *Pruošovi* 26, 317 a 331 (1463), k nimž se druží, zase jako výsledek snahy vyhnouti se tvaru *patriaršě,* Gebaurův doklad (197) *patriarchovi* z poč. 15. st.

DROBNOSTI.

JMENOVITĚ, ZEJMÉNA, NAJMĚ.

Slyšeli jsme, že někteří úzkostlivci vidí v přísl. *jmenovitě* odvar něm. namentlich (tištěné brusy, které právě máme po ruce, nic o tom nevědí). Tvar namentlich je sice v němčině dosti

pozdní (objevuje se ok. r. 1700), ale české slovo by mohlo býti napodobením staršího tvaru s týmže významem »zvláště« (namenlîchen, namelîche a p., dnes, s jiným významem, »nämlich); nezdá se však, že by tomu tak bylo. Příd. jm. *jmenovitý* je slovo u nás staré, i jeho příslovce *jmenovitě;* znamenalo pův. »jménem, výslovně jmenovaný, řečený«, z čehož vznikaly významy »určitý« (jmenovitý čas, den a p., suma jmenovitá a p.), »slavně známý« (jako něm. namhaft), příkl. čteme na př. ve větách jako »v tom (Kristus, Jan. 3, 16) jmenovitě (= výslovně) úžitek oznamuje, pro který (Bůh) jest dal jeho z věčné lásky své« Chelč. Post. 151a, »na hotově mi posíláš jmenovitě (= podle svých slov, něm. angeblich) 473, avšak není mi odvedeno než 462 f.« Hist. arch. 7, 212 (1634). Jak blízké si jsou významy »výslovně« a »zvláště«, v němž my dnes ob. užíváme tohoto slova, vidíme nejlépe z Husova výkladu na slova andělova k ženám hledajícím Krista ve čtení na velikou noc (»povězte učedlníkóm jeho a Petrovi, že předejde vás v Galilei« Mar. 16, 7): »Ale nechajíce hledánie a úmysla těla jeho mazánie, jděte a povězte učedlníkóm jeho« všem vóbec »a Petrovi« zvláště, ať pro zapřěnie Mistra svého nezúfá, ale obrátě sě, jiných u vieře potvrzuje. Neb tu die s. Řehoř, že otázka jest, proč, když anjel jmenoval jest apoštoly, Petr jmenován jest *jmenovitě:* die, že proto, že by (= kdyby) anjel nejmenoval ho *zvláště*, protože jest Mistra zapřěl, přijíti mezi učedlníky by nesměl (= se neodvažoval); protož jmenován jest *jmenovitě*, aby nezúfal pro zapřěnie« (vyd. Erb. 2, 135). Podobné významy nalézáme i na zaniklých slovech stč. *jmenitý* (proslulý), *jmenitě* (jménem, lat. nominatim), *jmenovaný* (slavný), *jmenovatý* (t.). A nalézáme podobné významy i v jiných jazycích slovanských: pol. *mianowity* (jmenovaný, výslovný, znamenitý), *mianowicie* (jménem, zvláště, jmenovitě), *imienny* (jmenovaný), *imienno* (jménem, jmenovitě), slovin. *imenit*, *imeniten* (znamenitý), rus. *imenno* (jmenovitě), *imenityj* (slavný).

A také ještě sem patří výraz stč. *ze jmene, ze jména*, naše *zejména*, což pův. také znamenalo »jménem« (ze jména položiti = výslovně jmenovati), ale nabývá také významu »zvláště, vynikající měrou« (již stč. překlad Alexandreidy ví o Šalomounovi, »jenž ze jmene byl věhlasný«). A také sloven. *najmä* (a totožné s ním slovin. *najme*, v němž vězí starší tvar slova *jméno*, stč. *jmě*) »zvláště«, které u nás ve znění *najmě* dosti zbytečně vytlačuje naše domácí *zejména* (podle slovníků počali u nás psáti *najmě* Slováci Kollár a Šafařík).

Slovo *jmenovitý* vyšlo u nás z obyčeje. Z Palkovičova slovníku je má Jungmann i v peněžnickém významu »nominální« (jmenovitá cena). Snad by nebylo na škodu, kdyby se ho naši peněžníci v tomto významu ujali? Pak by se ovšem ukázalo záhodným, i příslovce *jmenovitě* užívati především v tomto významě.

NAKRÁSNĚ.

Říkáme tak ve větách s kdyby ve významu »třebas«: »kdybych nakrásně doma nebyl...« (kdybych třebas, i kdybych d. n.). Není proč viděti v tom něco nesprávného, třebas není starých dokladů (Jungmann má doklady jen z živé mluvy); je to ovšem rčení obvyklé spíše v denním hovoru. V starší době se říkalo v témže významu *krásně* (ob. s by, byť), na př. »bych pak krásně od něho přemožen a zabit byl, malou z toho škodu míti budeš« (Kron. Tur. 1, 9); *nakrásně* mohlo vzniknouti z krásně přidáním předložky (srv. 5, 35), ale mohlo bývati v lidové mluvě odedávna vedle *krásně*, jako bývalo *na-mále* vedle *málo* (posud říkáme, že je něčeho namále; Vídeňský evangelistář překládá J. 16, 16 »namále i neuzříte mne, i opět namále i uzříte mne«), nebo *nakrátcě, nadlúzě*, vedle *krátcě, dlúho*, tak že by předl. *na* měla plné právo. Ať vzniklo *nakrásně* tak či onak, psáti by se mělo podle zásad našeho pravopisu jako jediné slovo.

Co toto *krásně, nakrásně* původně vlastně znamenalo, je těžko říci. Dnešní náš význam slov *krása, krásný* není původní. Ještě v staré češtině nalézá Gebauer významy vztahující se k světlosti, zářivosti, »v krásném dni« mohlo ještě znamenati tolik co »za bílého dne«, Štítný píše »kdyby slunce ztratilo krásu (= světlost), ovšem by měsiec krásen nebyl«, zarudlou pardovu srst protýkanou »črnými miesty« jmenuje »krásnou«. Krásnyj v ruštině znamená ob. »červený«, časem také pol. krasny. Snad byl pův. význam »zářivý, žhavý« (Berneker srovnává lit. krósnis »pec«); z toho mohly vznikati významy jasnosti (a pak krásy) i zářivých barev. Na Novoměstsku »to je na krásně« znamená »to je zřejmé, patrné« (Bartoš); říkají-li u Třešti na Moravě »krásně di si« (jdi si pro mne za mne), říkáme-li my »kdybych nakrásně (po staru »krásně«) nebyl doma, vezmi si, co chceš«, mohl pův. význam těchto slov býti asi »docela zřejmě, tak, že to každý může viděti«. Pak by ovšem předl. *na* v *na krásně, nakrásně* měla týž (pův. místní) význam jako v *najevě, na bíle dni* a p.

Snad pův. význam zářivosti prokmitá také z názoru, jejž zná Bartoš od Žďáru (Dial. 2, 332, Slovn. 161): krásná je prý jenom Panna Maria; ženské jsou jenom hezké, pěkné.

POSUDKY A ZPRÁVY.

NAŠE NOVÉ KALENDAŘE.

Nač je kalendář? Dojista jen pro praktickou potřebu; abychom věděli především, kdy jsou t. zv. svátky pohyblivé, jimiž se řídí a bude ještě dlouho říditi rozvrh našeho občanského života, na př. universitního studia, výročních trhů atd. A za druhé, abychom si vyhledali, kdy připadají jména těch světců, podle nichž jsou nazvány osoby nám milé, kterým po starodávném (chceme-li, tedy i zastaralém) zvyku k jmenovinám chceme prokázati nějakou pozornost.

Jinak má kalendář význam pouze církevní, a tedy až dosud uváděl stále jen jména světců povědomých více méně jen církvi. Vedle katolických svátků přinášely některé kalendáře i svátky církve východní, pamatné dny evangelíků, ano i pořad svátků israelských. Jen vzácnou výjimkou se objevovaly v obyčejných kalendářích i jména slovanská, neboť světců a blahoslavenců uznaných církví římskou měli jsme poskrovnu; vždyť vlastně ve středním věku slovanská jména zněla západu barbarsky, a proto zván Vojtěch Adalbertem, Radim Gaudentiem, Jaromír Gebhardem atd. Teprve novější dobou se upravovatelé kalendářů pokoušeli vyhověti touze, aby tam přibylo jmen slovanských, aspoň takových, jež se dnes dětem dávají a nejsou vpočtena mezi svatá. To se dálo skoro »zadními vrátky«, více méně zdařilým překladem, přizpůsobením neb odvozením ze jména církevního. Tak se z Albiny a Blanky stala Běla, z Amalie Libuše, z Beatrice a Beaty se stala Blažena nebo Božena, z Rosy a Rosalie Růžena, z Valeriana Jaroslav, z Theofila Bohumil, z Theodory nebo Doroty Bohdana, z Friedricha Miroslav, z Vincencia, Viktora, Siegfrieda Vítězslav, ze Sidonie Zdeňka atd.

Letošního roku se měla patrně státi náprava; proč právě letos, nikdo nepoví. A tak kalendáře některé opravdu překvapily, ne stupňováním té ušlechtilé snahy, nýbrž přímo záplavou jmen nových, prý slovanských. Jest arci otázka, na niž nedovedeme odpověděti, kdo, kde a kterými pravidly tuto práci podnikl! Ne-

boť neradil-li se s kruhy církevními, jistě se neradil ani se znalci jazyka ani historie, ani s klidnou úvahou a pozorností. A tak, co mělo býti obohacením a polepšením, stalo se ledabylostí, nešetrností, libovůlí, přímo urážkou každého, komu běží o to, aby, co národu má sloužiti, bylo co možná nejdokonalejší. Tedy aspoň dobrý soubor pěkných slovanských jmen. Ale co podávají tyto kalendáře!

Rozumí se samo sebou, že bylo nutno zachovati jistý kompromis s řádem dosavadním, neboť Anen, Antonínů, Františků, Janů, Josefů, Karlů bude stále dost; avšak právě proto neměl zmizeti den Antonína poustevníka (17. led.), Františka Sal. (29. led.), Veroniky (4. ún.), Františky (9. bř.), Františka P. (2. dub.), Vincence (5. dub.), Kateřiny (30. dub.) a j., zejm. dni mariánské, neboť jejich vypuštění způsobí jen zmatky. Toť první chyba. Druhou chybu a zmatek několikerý vznítí nedůslednost, ba libovůle v datování. Totéž jméno se klade v rozličných kalendářích na rozličné dni, někdy jest rozdíl jen ob den. Na př. Vojslava v 1. kalendáři na den 9. led., v 2. na den 26. led., pod. Božetěcha na 24. ún. — 25. led., Lumíra na 25. ún. — 25. led., Horymíra na 27. ún. — 28. led., Jošta na 2. — 3. list. Anebo v témže kalendáři na dva různé dni,Šebíře 8. led. a 9. pros., Zbyhněva 19. ún. a 27. břez., Miroslava 6. břez. a 18. pros., Bořivoje 30. čce a 6. pros. V jednom kalendáři jest jméno mužské, v druhém ženské. Na př. 9. led. Vojslava, Vojslavy, 30. led. Hyacinta, -ty, 11. ún. Předislava, -y, 6. kv. Božetěcha, -y, 12. září Mladena, -y. Někde stojí nedůsledně nominativ místo genitivu: 20. pros. Dagmara (!) m. Dagmary. Jinde jsou zase neshody v datech: jeden kalendář má k 23. březnu Jiřího P. (asi Poděbradského), ačkoli narození krále Jiřího připadá právě na svátek sv. Jiří 24. dubna. Neshody ve jménech: první kalendář má k 8. lednu Šebíře, druhý Mstiboje, k 26. led. Polykarpa a Vojslava, k 14. ún. Břetislava a Soběslava, k 20. ún. Žitomíra, Oldřicha, Hilaria atd., jistě víc než v 20 příkladech. Chyby a nejasnosti v pravopise i v skladbě: 3. čce Radomíra, Rad*i*míra, 1. pros. Boříka, Božíka, 18. pros. Mi*r*oslava, Mi*l*oslava; 16. července Tóma (genitiv!) ze Štítného, 28. listop. Věneka (k nomin. Věnek!).

Kolik jmen se pokládá za slovanská, a nejsou! Sem ovšem nepočítáme počeštění jmen církevních, ač v kalendáři jsou neobvyklá: Šebek m. Šebestian (20. led.), Klimeš m. Kliment (16. bř.), Pešek m. Petr (19. kv.), Děpolt m. Theobald, Lexa m. Alexej, Jimram m. Emeram, Beneš m. Benedikt, jsou-li položena ke správnému dni. Avšak *není* české Šebíř, lat. Severus, kteréhož svatého jest 22.

října, a nikoli 8. ledna, Pelhřim = Peregrin, Pilgrim, ne 1. února, ale 16. května; Lenka je (nečeská) zkratka z Magdaleny 22. července, ale neobvyklá místo Eleonory; rovněž Oliva je jméno cizí, Ofka = Eufemie, 13. dubna, a nikoli 17. června, Olbram = Wolfram, Kuneš = Kunrád, Konrád 26. list., ne 29. května; Hynek = Jindřich, Heinrich, 14. července, a ne 26. června, Alena = buď Aloisie, 21. června, neb obyčejněji Helena, a je tedy zbytečno klásti toto jméno na 13. srpen, když tamže Heleny jest 18. srpna. Otokar = Odoakar, Jošt = Jodocus, 13. pros. a nikoli 2. nebo 3. listopadu. Tas = Protasius, 19. července a nikoli 24. listopadu. Rovněž Dagmar (nikoli Dagmara!) není slovanské, nýbrž dánské. — Výbor jmen slovanských pak prozrazuje zřejmě spíš nahodilé, povrchní, ba lehkovážné sbírání nežli svědomitou, vážnou snahu. Většinou jsou tu jména nedoložená, nemající základu ani v listinách ani v názvosloví místním. Blahorád (2. led.) bylo nově utvořeno z řeckého Makarios, Blahoslávka (4. led.) je libovolné zdrobnění, stačilo by Blahoslava; Milík (15. l.), Milouš, Miluše jsou zkratky ke jménům počínajícím se Mil- (Miloslav a pod.), nikoli samostatné jméno; Danuška (6. ún.) je zdrobnělina ke jménu Daniely, ale docela nesprávný překlad jména Doroty; Sava a Zora jsou jihoslovanská, druhé *jen* v tvaru zdrobnělém Zorka; Zbyšek (16. ún.) jest jen zdrobnělina jména Zbyhněv (14. ún.) nebo Zbyslav, a tedy zbytečná; Lešek je polské jméno, nikoli české, zdrobnělina z Lech, ne-li příklonka k tvaru Alexej, Alexander, Bělík = překlad lat. Albinus; Spas = libovolný překlad řeckého Sótér, u nás nikdy neslýchaný, Vratslav je zkratka jména Vratislav; Slavka není zvláštní jméno, nýbrž zkratka každého jména počínajícího se nebo končícího Slav- (Slavibor, Slavomír, Jaroslav), Bolek = Boleslav, kteréhož však jména v kalendářích nenalézáme; Blahut = Blahoslav; Přebyslava je chyba tisková m. Přibyslava; Zlatuška je známo jen u Jihoslovanů, a to v tvaru Zlata, Zlatica, Bratslav = Břetislav, Vlaslav = Vlastislav, z rukopisu Královédvorského, odkudž přišel i Lumír, jako z ruk. Zelenohorského Chrudoš; Pravoň je zkratka z Pravoslav nebo Pravomil, Běluška = Albina, Světluška nedoložený překlad z Lucie. Vuk = Vok, totiž buď Volfgang, nebo, ve spojení s Petrem, = Petr v okovech. Boček není vůbec jméno, nýbrž přezdívka levobočka (podle Žídkovy Spravovny, 74 a 128 u Tobolky, dítě »císařským« řezem z boku matčina těla zachráněné). Z kroniky Kosmovy, a to ze zkomoleného rukopisu, vzato nesprávné jméno Pobraslav, správně Dobroslav, z kroniky Hájkovy populární Horymír, ač by lépe mělo zníti Hořimír.

Jména jako Hrdoslav,, Chranibor, Krasava, Lidoslava (tak by bylo správně místo Ludoslava), Předislav, Prostivoj, Samomysl, Těšiboj a Těšivoj, Tvořiboj, Beselka a pod. nejsou sice nemožná, ale troufám většinou nová a nedoložená. Nebylo-li by lépe za ně vsunouti jména stará a prameny stvrzená, jako Bohdan, Dobroslav, Dobrohost, Dobromír, Chotěbor, Libomír, Odolen, Velen, Ratibor, Těchobud, Velislav a pod.?

Málo vhodno, myslím, je vkládati do kalendáře jedinečný, básnický pseudonym »Hvězdoslav«, nebo z bájné »rusalky« a smyšlené »lady« dělati jméno vlastní, a ještě míň vkusné den 7. března označovati »Presidenta«.

Také pěkně děkujeme za »obohacení« české onomatologie jmény: Chrastislava, Krásnoslava, Něhoslava, Novomíry, Pelušky, Pěvušky a Vědunky. Přímo pak za posměch lze pokládati, míní-li kalendářník, že by národ český měl mezi světci a milými jmény uctívati i Směcha — či snad Smích — (21. list.), Zdara (18. ún.), Prospěcha (28. března) a Dovtipa (16. list.)! Doufejme, že aspoň tyto zrůdnosti příště zmizejí.

J. V. Šimák.

Když jsme tuto zprávu dočtli, náhodou zabloudil náš zrak na nástěnný týdenní kalendář. Tam vidíme týž příval jmen podobných, o jakých mluví prof. Šimák, jmen často vymyšlených, domáckých zkrácenin jmen křestních atd., mezi nimiž se jen tu a tam objevuje skutečné, známé jméno křestní. Tak na př. v posledních dnech března Haška, Želimíra, Prospěcha, Lutobora, Bohuše,v dubnu Častolova, Veleslava, Milušky, Miroslavy, Bohaboje, Radomila, Raduze, Mahuleny, Darušky, Spasa, Věroslava, Kochana, v květnu Myslibora, Pobraslava, Všebora, Chranibora, Radoslavy, Peška, Hvězdoslava, Hostimila, Ždana, Svatobora, Braslava, Zdislavy, Petrušky atd. atd. Neradi bychom, aby se nám vyčítalo, že se stavíme proti snaze, aby naši lidé měli v hojnější míře jména slovanská (máme dnes dosti lidí bez vyznání, kteří se snad budou vyhýbati jménům katolických světců a světic, snad i příslušníci církve československé se budou ohlížeti po jménech domácích, a jako činívali naši předkové v dobách starých, i rodiče katoličtí rádi jmenují své děti jménem českým, třebas to ani nebylo jméno českého nebo slovanského světce): ale každý přítel českého jazyka musí žádati, aby to byla *skutečná jména,* ne co se náhodou namanulo do hrsti samozvaných, bezejmenných reformátorů našeho kalendáře, kterým jde jen o to, aby vyplnili nějak 365 dní v roce. Kdo jsou tito reformátoři,

kteří nemají ani tolik svědomitosti, aby dovedli opisovati, co si který z nich vymyslil?

V týdenním kalendáři čteme ke dni 28. září »Václava kr.«, patrně = Václava krále. Míní se tím král Václav I., či II., či III., či IV.? Či vydavatelé kalendářů objednávají jich úpravu u nevzdělanců, kteří nevědí ani, čím byl svatý Václav, jehož památce tento den posud byl zasvěcen? *Red.*

NAVŠTĚVOU U NOVIN.

8. Čech.

Prohlédli jsme z referentské povinnosti číslo z 15. ledna t. r. a prosíme čtenáře hned na začátku, aby nám neměl za zlé, že omíláme pořád tytéž výtky. Noviny, jak viděti, jsou v své nečeské řeči důsledné víc, než bychom se snad nadáli, a nezbývá než na jejich nečeskost ukazovati vždy znova.

Slovník »Čecha« se hemží starými — ale nedobrými — známými. Nemile se nás tu dotýká přítomnost »dotyčného berního úřadu, u něhož se soupisové zápisy nalézají« (str. 11), neboť, nechce-li to slovo zde býti vtipem, patrně jde o (prostý) »berní úřad, u něhož jsou s. z. uloženy«; místo o »předloze dotyčného zákona« (9) se prostě česky řekne »... onoho ...«. Neschází zde arci »nepostrádatelný« (nepostrádatelná jednota, 2 — nezbytná), »obnos« a »obnášeti« (obnos o vánocích rozdaný, 11 — částka; dovoz obnášel ... dolarů, 2 — měl cenu), »předhůzka« (protestoval proti předhůzce, že on ..., 3 — výtce), »předřečník« (jeden z předřečníků, 3 — z předcházejících řečníků), »spolupodepsati« a »spolupůsobiti« (projev presidentův byl ministrem Udržalem spolupodepsán, 4 — podepsán také; spolupůsobiti s námi, 2 — působiti spolu s námi), »zodpovědný« (zodpovědný správce, 2 — odpovědný; zodpovědní ministři, 2), a užívá se arci i dobrých jinak slov v nepravém významu a na nesvém místě. Nikdo prý »nemůže zatajiti obtíží okamžité situace« (1) m. nynější, »obraz svatby v Káni rozhodně to není« (3) m. jistě; kdosi prý »dal anglickému premieru sděliti« (1) m. oznámiti; »Barthelot je 55 let stár« (9) m. B-ovi je 55 let; mluví se o »stávající Společnosti národů« (1) m. dosavadní; poznamenává se, že X. Y. »není žádným obyčejným redaktorem« (4) m. nikterak; krise prý »bude vyvolána otřeseným postavením ministra Skirmunta« (6) — m. způsobena; zloděj ovšem »doznal, že ...« (6), patrně úplně dopodrobna, m. se přiznal; »pobožnost se koná v následujícím pořádku« (5) — spr. v tomto; Dunaj velmi logicky za-

mrzl »následkem velikých mrazů« (2) m. velikými mrazy, a kroky k sestavení kabinetu jsou arci kroky »za účelem sestavení kabinetu« (2). Nemístné je — aspoň pokud rozumíme — také nějaké metaforické užití slova »hýkati« ve větě »tak že se zdá, jakoby v tisícero barvách vše se skvělo, zářilo a hýkalo« (10).

Stejného rázu je »Čechova« skladba. Je tu papírový pořádek slov: již to ale se vám zdá podivným, 1 — však; že pracuje se na příslušné předloze 1, kdyby utvořily se svaz nebo smlouva národů 1, který rád se hádá 3 — že se pracuje, kdyby se utvořily, který se rád hádá. Je tu věrné napodobení německého »ohne daß«: že může předseda ohlásiti předlohu, aniž by dříve lidovým zástupcům bylo známo 1 — i když není, a věrný překlad něm. »im Falle daß« (v případě, že Barthou přijme, převezme ... 6 — jestliže). Spojky se vyskytují v nenáležitém místě: nevím, jestli kdy nějaký moderní Veronese zachytí na plátno okamžik svatby 4 — zdali. Přivlastňovací přídavné jméno se zanedbává: schůze Poincaréa s L. Georgem 2, politiky Beneše 9, odchodem Berthelota 9. Jmenný tvar příd. jména se šíří na místa už neobvyklá: byli lhostejni 3. Jsou chyby v zájmenech přivlastňovacích a ukazovacích: v jich sluchu 4, o úpravě jich požitků 5 — jejich; Molière zemřel několik málo hodin po provedení jeho komedie »Zdravý nemocný« 11 — své; ... kulturní boj (u nás) jest tím nejrafinovanějším ze všech jeho předchůdců v ostatních zemích 1, nepřátelé měli by radost tu největší 3; bylo by zbytečno rozvinouti tuto paralelu, dále každý čtenář může si tuto učiniti sám 3 —ji; uvnitř spolku samotného 10 — samého; jízdní řád vydá »Čedok« v Praze, do téhož přijímá inserty Mázel a spol. 6 — inserty do něho. Čísla jsou vyjadřována způsobem, jakým se nemluví: na 24 hodiny 6 — na čtyřiadvacet hodin. Na správném užívání pádů patrně mnoho nezáleží: pozvání by neobsahovalo žádných zvláštních podmínek, vyjma takých, jež ... 1 — takové; jakých zásluh »Čech« o naše hnutí má 4 — jaké zásluhy; hokynář obýval domek 6 — v domku; účast lidové strany ve vládě má se rozuměti tak, že ... 1 — účasti; spolupráce je nezbytnou 1, Poincaré bude způsobilým 2, rádcové byli slabými 3 — spr. nom. Nejsou vzácností nesprávné vazby předložkové: dle schopností 9 — podle; bylo již na čase 9 — byl už čas; že se na věci té pracuje 1 — o věci (myslí se předloha o rozluce církve od státu, což není stůl ani což podobného); senátor byl na bance súčastněn 9 — v bance; osud závisí od stanoviska, které ... 1 — na stanovisku; vstupenky buďtež vyzvednuty proti zaplacení složenky 6 — zaplacením složenky; jeho politika oproti

Československu 6 — proti, k; vezmi sebou své dítky 10 — s sebou; vláda chová vůči církvi úmysly přátelské 1 — k církvi. Je viděti také ztrátu smyslu pro dokonavost slovesa: bylo by zbytečno rozvinouti tuto paralelu 3 — rozvíjeti.

Ani tvaroslovná stránka není bez nedostatků. Čteme zde: ministru Jiřímu Leyguesu 9 (řekne tak někdo místo Leyguesovi?), ti kaplané 3 (mluví se tak?), o převzetí portefeuillu 2 (říká se: jděte do háju?), především musí býti mysle odzbrojeny 1 (mysli), kruh přátel obklopuje novomanžele 3 (novomanžely), do Příbrami, z Jaroslavi 6 (-vě), na tomtéž názoru 2 (témž), (žid) si ho (sokolský odznak) zatkl na lapli svého kšeftsroku 9 (jej), svojí satyrickou stránkou 11 (svou), (Molière) staví na scénu sebe sama 11 (sebe samého, sám sebe), jejíž středem 11 (jejímž), u něj 6 (u něho), pojati 1 (pojmouti), nevidíce 5 (nevidouce), rozžatou lampu 6 (rozžehnutou) atd.

Že se při takovéto všeobecné nepečlivosti o jazyk nesprávně vokalisují předložky, není zajisté divu: ve chrámu 5, ve slyšení 5, ku shodě 1, ku světové válce 9 atd.; a že pak už nezáleží příliš ani na pravopise, nad tím se na konec také nepozastavíme: zvýšuje 5, po- drážkové kůže 6 (či je v tom snad představa, že se na té kůži chodí po dráze?), kořisť 3, Annenské náměstí 9.

Ale je to smutné. S.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

Starý slovenský vlastenec a badatel Joz. L'ud. Holuby, který se článkem »Úprimné slovo starého Slováka« v Národní politice již dříve přihlásil za věrného obhájce národní jednoty československé, uveřejnil v témže časopise 13. a 14. dubna článek nový, »Biblia, najpevnejšie spojivo Slovákov s Čechmi«, v němž ukazuje na veliký význam češtiny v náboženském životě zvl. slovenských evangelíků. Nás v něm zajímá zvláště zpráva o vzácných památkách starého našeho písemnictví, již i zde podáváme, protože víme, jak snadně podobné zprávy utonou v papírovém moři denních novin. Týká se knihovny bratislavského evang. lycea, v níž mimo jiné staré knihy české jsou také tištěné bible z r. 1488, 1489 a 1506 (Benátská). Jsou to výtisky, o nichž jsme posud nevěděli (ve výčtech Tobolkových v »Č. slovn. bibliografickém«, jehož 1. díl vydala r. 1910 Akademie, jich nenalézáme), ale jednak nyní bohdá nemusíme o ně míti strachu, jednak jsou to knihy dochované i v jiných knihovnách českých i cizích. Zato s bolestí čteme, že v téže knihovně ještě r. 1860 bývala krásná rukopisná bible česká na pergameně, ozdobená malovanými iniciálkami, která zmizela. Holuby se v mladých letech na této bibli dopustil něčeho, co dnes upřímně sám nazývá »darebác-

tvem«: vyřízl si z ní, když pomáhal rovnati knihovnu, jeden list. Tento list pak poslal do Sv. Martina Matici slovenské, kde se však stal s jinými památkami a se jměním matičním kořistí maďarské vlády. Jiný list vytrhl později přítel Holubyho Pavel Roy; ten byl pak pro jistotu poslán musejnímu spolku v Olomouci.

Až se bude snášeti bohatý poklad slovenského jazyka, v pracích Holubyho, národopisných i botanických, bude hojný a důležitý pramen. Zajímavé zrnko vybíráme i z tohoto článku. V Lubině (v nitranské župě) m. »doska, deska« (t. prkno, jako na Moravě) říkají t r e n i c a. Holuby v tom slově vidí památku z pradávných dob, kdy se snad zubatým, do ostra otlučeným kamenem jako pilou stromy třely nebo škrabaly; představuje si to tak, že kmen byl opálen, pak se v něm škrabalo, pokud to bylo možno, pak že se zase řez vypaloval a znova kamenem »vytíral«. Najisto je význam »řezati (pilou)« u slova »tříti« prastarý (jakož vůbec je koř. ter- s významy »tříti, vrtati« a p. v jaz. indoevr. odedávna), nalézáme jej na př. i v círk. slov. i v staré češtině. Dnes se na pile prkna řeží, za starodávna se pilou nebo na pile »třela« (Arch. č. 14, 471 n. z r. 1457; Holuby uvádí doklad ještě z Kral. bible, Iz. 10, 15), a proto jim na Moravě posud místy říkají »třenice«. Říkávali tak na př. r. 1503 v Uh. Brodě (v. Tkáčovy Libri informationum 80), říkávalo se tak i v Čechách; r. 1448 píše vyšebrodský opat Oldřichovi z Rožmberka, že mu pošle po vodě »třenice« (Arch. č. 21, 302).

V 7. sešitě revue »P a r l a m e n t« uveřejnil docent dr. A. Frinta programový článek »Důsledky znovuzřízení našeho státu pro národní jazyk«, v jehož třech kapitolách vykládá o dějinách slova československý a jeho odůvodnění, o možnostech, jak by se dnešní dvojí spisovný jazyk český a slovenský mohl sloučiti v jeden spisovný jazyk společný a co jest dělati a čeho se varovati zatím, než k splynutí obou těchto »papírových« řečí dojde. K výrazu »československý jazyk« zaujala N. Ř. stanoviště již v předešlých ročnících a není třeba ani radno se k té věci vraceti; s důvody, které tam pro název československý jazyk byly uvedeny, se Frinta shoduje, snad víc než my sami. V historii slova československý zachází však Frinta po našem soudě trochu příliš daleko, směšuje zejména starší termín českoslovanský, Čechoslovan (s variantami českoslávský, slovanočeský, Slovanočech, Slavočech a p.) s dnešním názvem československý, ač mu nemůže býti neznámo, že ideový podklad názvů Čechoslovan, českoslovanský byl jiný než obsah nynějších výrazů Čechoslovák, československý.

Zcela se snášíme s Frintou v jeho stanovišti k překladům z češtiny do slovenštiny a naopak. Je-li přáním všech dobrých Čechů i Slováků, aby rozštěpení, které nutí národ skutečně jednotný mluviti dnes před světem dvěma jazyky, bylo v budoucnosti bez bolesti zaceleno, aby obě dvě spisovné větve téhož jazyka těžily navzájem co nejvíce ze svých předností,

pak nemůže býti větší překážky k splnění této tužby než toto vzájemné a načisto zbytečné překládání. Proto s uznáním zcela správným mluví F. o některých časopisech slovenských (Právny obzor, Bratislavské lekárske listy), které, ač vycházejí na Slovensku a se slovenským štítem, přinášejí bez rozdílu články slovenské i české, tak jak je kdo napíše.

Těžko ovšem uvésti ve shodu s tímto stanovištěm Frintův požadavek na jiném místě téhož článku vyslovený, aby si Naše řeč, proměníc se v orgán pro vzdělání a tříbení jazyka československého, přeložila své jméno také do slovenštiny a měla vedle nápisu Naše řeč také ještě nápis Naša reč. Patrně jsou to jediná dvě slova, kterým by slovenský čtenář našeho časopisu nerozuměl. Anebo tane Frintovi na mysli pověstná rakouská »rovnoprávnost«, která nařizovala na úředních razítkách nápisy jako Zruč — Zruč (a to ještě do kolečka), aby rovnoprávnosti češtiny s němčinou bylo učiněno zadost až do nejmenších podrobností? Stejně nespravedlivá a nemístná jest výtka, kterou F. činí při této příležitosti Naší řeči pro její dosavadní prý pasivnost k slovenštině. N. Ř., třeba vycházela jako listy na vzdělávání a tříbení jazyka českého, pojímala vždycky, tak jako Dobrovský, Jungmann i Gebauer, jazyk česky jakožto celek, zahrnující v sebe všecky jeho formy, jimiž se mluví na území našeho národa. Proto také při všech otázkách a věcech jazykových, které byly v N. Ř. probírány a řešeny, byla brána na potaz i slovenština, kdekoli k řešení otázky mohla napomáhati, a vedle autorů českých citováni i spisovatelé slovenští. Frintovi však patrně víc než o tento názor na jazykovou jednotnost obou kmenů našeho národa jde o zevní, formální manifestaci rovnoprávnosti československé. Proto žádá na N. Ř. změny na obálce, proto si přeje, aby N. Ř. přinášela nejen české články, nýbrž i slovenské. Frinta ví dobře, jako všechna ostatní veřejnost, kdo vyplňuje sloupce Naší řeči. Neměla-li N. Ř. dosud článku slovensky psaného, je prostá příčina v tom, že redakci N. Ř. takového článku dosud nikdo nenabídl, ač některé literární pracovníky slovenské přímo za to žádala. Tu je tedy pomoc snadná a Frinta se může o naší ochotě, přinášeti články slovenské a o slovenštině, přesvědčiti kdykoli. Že se redakce N. Ř. třeba měla v programu vzdělávání a tříbení jazyka »toliko« českého, zajímala a starala i o slovenštinu, toho důkazem jest její jednání v komisi na úpravu slovenského pravopisu i její usilování o ústav pro jazyk československý, o němž byla podána zpráva v sešitě předešlém.

Nesouhlasíme dále se snahou Frintovou, projevenou v uvedeném článku, přejmenovávati kdeco, co dosud slulo českým, v československé, zvláště kde jde o pojmenování vžitá a historická, zachovaná z doby, kdy se slovem český a Čech rozuměl stejně Čech z království jako Čech z Moravy, Slezska i z Uher; připomíná to některé horlivce popřevratové, kteří byli plni strachu, aby názvy Královské Vinohrady, Královská obora, Královská česká společnost nauk neurážely naše city republikánské. Tato překřtívací ho-

rečka smetla by v několika letech slavné a historické jméno Čech a český s fora světového a stlačila je na pouhý provinciální název, jako Gaskoněc, Auvergnan nebo Bretonec. Historické anebo aspoň ustálené názvy Česká akademie, Královská česká společnost nauk, Časopis Českého musea, Český časopis historický nebudou zajisté žádnému dobrému a rozumnému Slováku překážkou, aby s těmito institucemi a v nich nepracoval, budou-li skutkem projevovati stejný zájem o věci české jako slovenské, zrovna jako nevadí českým spisovatelům slovenská viněta, aby nepsali do Letopisu Matice slovenskej, do Slovenských pohľadů, do Mladého Slovenska atd. A tvrdému slovenskému separatistovi nezabrání, i kdyby se Česká akademie změnila v Československou anebo i Slovenskočeskou, aby neusiloval o separátní akademii v Martině nebo v Bratislavě. Snažme se tedy spíše míti víc úcty k sobě a šířiti víc důvěry a lásky vzájemné; změnou viněty se nespraví ani nezíská nic.

Nejpozoruhodnější a nejpodivnější z celého článku Frintova jest jeho návrh na sjednocení spisovné češtiny a slovenštiny; pozoruhodný proto, že se mohl zroditi v hlavě učence filologicky vzdělaného a že mohl býti vytištěn vážně v časopise vážném, ano representativním. Sjednocení spisovné řeči československé si představuje Frinta náramně prostě. Poněvadž prý »někde se spisovná čeština od slovenštiny liší jen zdánlivě nebo zbytečně, z důvodů pouhé tradice a historie, nikoli z nutnosti živé řeči«, měli prý by zasáhnouti »do nynějšího stavu věcí s obou stran (české i slovenské) jednak odborníci filologové a jejich příslušné korporace (III. třída Č. akademie, filologické fakulty a semináře universit a j.), jednak spisovatelé a novináři« a provésti »uvědomělým postupem« splynutí, t. j. »vzájemné prostoupení obou hotových forem slovního vyjadřování.« Frinta tedy žádá, aby čeští filologové, spisovatelé atd. udělali nový jednotný jazyk československý. A hned také navrhuje jak. Protože hlavní rozdíly mezi češtinou a slovenštinou jsou hláskoslovné a tvaroslovné, míní, že by bylo lze využíti rozličných kolísavých dvojtvarů a forem lidové řeči, které by, jsouce uzákoněny shora jmenovaným tribunálem v jazyce spisovném, vyrovnaly dnešní rozdíly mezi češtinou a slovenštinou. Tak na př. kdybychom podle slov »úřad, úkol« a p. a podle nářečí vých.-moravských zavedli v češtině také tvary »súd, budú, cestú« a kdyby se Slováci vzdali se své strany instrumentálů »nad Tatrou« a p. a zvykli si psáti »nad Tatrú«, znamenalo by to krok k sjednocení. Místo »z kusu, z chodníku« mohli bychom psáti »kusa, chodníka« (a patrně též »z hrada, z buka, súda, z pracha« a p.); m. »bratrovi« — »bratru«; m. »učitele — učitela«; m. »ruce, rukou«—»ruky, ruk« atp. Dále by prý »šlo« zavésti: 7. p. hadami, sluhami, městami, polemi, oráčemi (»kompromisně«); kostím, kostích, kostěmi; 2., 3., 6. p. dobrej, mej; 1., 4. p. dobré knihy i pera; 1. p. ubohí, tichí, velkí (muži); bratrového, bratrovému, bratrovém, bratrovej; bratrovy lopaty i pole atd.; veliké města

byly, byl tázaný m. tázán atd. atd., neboť k tomu ke všemu jsou prý v lidové češtině buď tvary už hotové nebo aspoň analogie.

Člověk přímo trne úžasem, jak může míti ještě dnes někdo — nepravím ani filolog — tak absurdní, zvrácený a nemožný názor o podstatě a povaze spisovného jazyka, jaký se jeví v tomto návrhu, jak může filolog, který se nenarodil před sto lety, mluviti při dnešní znalosti vývojových zákonů jazykových o »zbytečných« rozdílech, způsobených »pouhou tradicí a historií«, a o »uvědomělém« upravování forem spis. jazyka. Oč vyšší, správnější a vědečtější ponětí o spisovném jazyce než tento současný filolog měl už r. 1832 mladý historik Palacký, když odpovídaje Frintovu předchůdci Trnkovi napsal: »Hlavní a základní omyl této nové školy (trnkovsko-žákovské) v tom záleží, že ona — ne slovem sice, ale skutkem — pokládá rozum a theorii za pramen, ze kterého prý nutno jest jazyku čerpati pravidla vzdělání svého; kdežto však jazyk a veškera vzdělanost jeho, ačkoli vzdělanost rozumu následují, však přece z přírody své, čili samy v sobě, nejsou skutek a dílo rozumu čili theorie, alebrž dějinného podání (tradice)... Jazyk povstává i roste právě tak, jako stromoví a kvítí po horách i zahradách; i jakož tam člověk jen to, co příroda sama organicky mocí svou plodí, chovati, pořádati a kliditi smí, tak i theorie zde jen to, co v lůně národu se pučí a kvete, v jeho přesnotě chrániti, tomu hověti, to k dalšímu užívání pravému chystati povinna jest... I neníť pochyby, že kdokoli chce a umí, může sobě stvořiti jazyk krásný, bohatý, libozvučný a všemožně dokonalý: ale jazyk takový nebude více národním, nýbrž osobním jazykem toho, kdo jej sobě udělal.« Promlouvaje pak dále zcela správně o tom, že »kdykoli o vzdělávání a zdokonalování řeč jest, dvojnásobný ohled bráti se musí: na materii totiž a na formu jazyka, čili na slova, jakožto látku, a na zevnitřní sklad nebo vazbu jejich«, ukazuje Palacký, jak po stránce látkové (lexikální) jest každý živý jazyk nekonečně zdokonalitelný, po stránce formální však že v každém jazyce nastává dříve nebo později moment, kdy se jeho formy ustalují v pevný kanon. Toho pak »šetří s pilností, kdokoli osvíceným aneb učeným slouti chce; za surového pak (t. j. nevzdělaného) anebo za nedouka pokládá se, kdo se od něho odchyluje.« Tato slova Palackého, platná v své podstatě právě tak dnes jako před devadesáti lety, jsou přímo obrácena proti názorům Frintovým. Co jiného navrhuje tento Trnka redivivus, než z rozumových a prospěchových důvodů (a to ještě velmi pochybných) sáhnouti rukou smělou na formy, jež se v spisovném jazyce českém staletým vývojem ustálily, a zmrzačiti je podle schematu odpovídajícího potřebě rozumové? Zná Frinta kromě volapüku a esperanta jediný spisovný jazyk s jistou minulostí a tradicí, v němž by si byli theoretikové dovolili nahrazovati formy tradicí utvrzené formami čerpanými kdesi mimo něj?

Týž smysl, jako citovaná slova Palackého, měla i naše redakční poznámka,

kterou jsme připojili k Jankovu článku o možnosti ustrnování spis. jazyka, které se F. také dovolává a které proto patrně nerozuměl. Tam bylo zřejmě na to poukázáno, že pokud jde o změny forem spis. jazyka, nestačí jen na to ukazovati, že ta neb ona změna pronikla v jazyku obecném, nýbrž že musí býti dokumentárně prokázáno, že z jazyka obecného proniká i do řeči spisovné a že zatlačila nebo zatlačuje útvary v něm dosud platné. To znamená: theorie (mluvnice normativní) nezavádí a nesmí zaváděti do spis. jazyka novou praxi, nové formy, ať jsou odkudkoli, nýbrž smí jen konstatovati, že spisovný jazyk sám svou praxi změnil, že tradice B zvítězila v něm anebo vítězí nad tradicí A. Theorie smí tedy na př. vypustiti z kanonu forem gen. plur. »bratrův« a prohlásiti za jediné správný tvar gen. »bratrů«, protože může z dnešního spis. jazyka i statisticky dokázati, že se tvar »bratrův« v dnešním spis. jazyce buď vůbec už nevyskytuje anebo že je aspoň proti tvaru »bratrů« jako přežitek (archaismus) v nepatrné menšině; theorie smí, abychom užili i příkladů Frintových, prohlásiti, že infinitiv »dělat« je v spis. jazyce stejně správný jako infinitiv »dělati«, protože může zase dokumentárně prokázati, že v dnešní praxi spisovné jsou oba tvary aspoň v rovnováze; theorie bude směti odvolati kletbu nesprávnosti se středního akusativu »ho« (prodal jsem ho, t. j. pole, místo je), až bude dokumentárně prokázáno, že tato paralelní tradice, jejíž počátky lze v spis. jazyce stopovati hluboko do minulosti a jež se v jazyce obecném stala tradicí absolutní neboli usem, zmohla nebo zmáhá v spis. jazyce tradici dosud platnou. Theorie však nesmí a neopováží se zaváděti v kanon spisovných forem a prohlašovati za správné na př. tvary »hadama, polema, oráčema« a p., třebaže v jazyce obecném tvary ty úplně ovládly, protože v dnešní praxi spisovné, t. j. u spisovatelů jazyka dbalých a znalých, není dosud po těchto tvarech ani stopy atd. To jsou jediné správné zásady, na nichž může a musí býti založena každá normativní theorie mluvnická dnešní doby a jimiž se musí spravovati ve svém poměru k spisovné řeči každá komise, každá instituce a p., které připadne úkol bdíti nad jazykem, nechce-li, jak praví Palacký, »vstoupiti do oboru šálenosti« (t. j. bláznovství). Z povahy těchto zásad plyne, že změny, které se v kanonu spisovných forem mohou bez jich porušení připustiti, nebudou nikdy radikální, nýbrž naopak minimální, že se budou týkati spíše forem ojedinělých, isolovaných a zřídka užívaných, než velkých a živých kategorií tvarových, neboť ani vývoj jazyka se neděje skoky a převraty a vývoj jazyka spisovného, utvrzeného staletou tradicí a svou vlastní podstatou konservativního, už dokonce ne; o tom nás poučují dějiny všech spisovných řečí, jejichž kanon tvarový se ustálil přirozeným a dlouholetým vývojem. Kdo se domnívá, že by se mohla nějaká instituce opovážit dekretovati a zaváděti do jazyka spisovného odkudkoli tvary, které se v něm samém jakoukoli cestou přirozenou samy neujaly a nepronikly, ať pro zjednodušení forem nebo pro libozvučnost

anebo pro sblížení s jiným jazykem, má o poměru společnosti i individua k jazyku ponětí načisto zvrácené a zastaralé. Pohnutka tu zhola nepadá na váhu, a proto návrh Frintův na »reformu« spisovného jazyka českého jest v podstatě plod téhož diletantského a nevědeckého názoru, jako byly v letech třicátých reformy Trnkovy a Žákovy a jako jsou za našich časů očistné nápady Hlavinkovy.

Ba Hlavinka, jemuž Frinta v svém článku právem jeho diletantství vytýká, pojímá své návrhy na »zdokonalení« spis. řeči přece jen relativně — možno-li při absurdnosti mluviti o relativitě — správněji než filologicky vzdělaný autor návrhu na sjednocení řeči československé. Formy, které by Hlavinka rád uměle naočkoval spisovné řeči české, jsou sice formy nespisovné, nářeční, ale aspoň formy živé; ale tvary, které Frinta nabízí oběma spisovným jazykům, českému i slovenskému, aby vyrovnal jejich rozdíly, nejsou namnoze ani české, ani slovenské, ani spisovné, ani obecné, jsou to tvary prý »kompromisní«, t. j. Frintou uměle pro tento společný jazyk zkonstruované týmž způsobem, jakým dr. Zamenhof formoval z prvků románských své esperanto. Frinta navrhuje, aby se psalo »hadami«, což není ani české (spis. je hady, ob. hadama), ani slovenské (= hadmi); doporučuje tvar »kostěmi« za čes. »kostmi« (ob. »kostma«), slov. »kosťmi n. kosťami«; chce skloňovati »bratrového, bratrovému, bratrovém«, ač Slováci píší »bratovho, bratovmu, bratovom« a my jednak máme »bratrova, bratrovu, bratrově« (spis.), jednak »bratrovýho, bratrovýmu, bratrovým« (v jaz. obec.); psal by bratrovy (pole) proti slov. bratove (pol'a) a čes. bratrova (spis.), bratrový pole (obec.) atd. A to jsou zatím jen ukázky Frintovy toho, jakým způsobem by bylo možno podle jeho mínění upravovati cestu k splynutí češtiny se slovenštinou. Frinta nechápe, že se podobá člověku, který mrzačí dvě děti, přiřezuje jim nosy, přistřihuje uši, vytahuje krky, hobluje brady, vytlačuje oči, a když z nich udělal dvě dokonalé nestvůry, raduje se, jak jsou si podobny. Jest opravdu těžko pochopiti, jak se v jeho hlavě mohl zroditi nápad tak absurdní, a nedovedeme ani dost energicky proti němu protestovati.

Jest i naším přáním, jako je zajisté přáním všech dobrých Slováků, aby osudné jazykové rozštěpení československé bylo zahlazeno a býv. jednota spisovné řeči zase obnovena. Přejeme si toho a věříme v možnost, ba nezadržitelnost obapolného splynutí obojí spis. řeči v budoucnosti; jsouť si oba spisovné jazyky příliš podobny a oba národní kmeny vzájemně příliš k sobě připoutány a prostoupeny, aby k tomu mohlo nedojíti. Věříme však, že k tomu dojde právě proto přirozeným, nenásilným a volným vývojem, jehož začátky jsou bystřejšímu oku patrné již dnes. Prorokovati, jaký bude resultát tohoto asimilačního procesu, se neodvažujeme a neuznáváme to ani za potřebné, i když se z dějin jazyků nabízejí analogie. Jedno ovšem si troufáme tvrditi s jistotou již dnes: že onen budoucí útvar bude vypadati zcela jinak než tento Frintův československý volapük.

HOVORNA.

BOHUSUDOV (T. V.). Toto místní jméno je utvořeno ze stč. jména osobního Bohusúd, dosvědčeného již v nekrologu Podlažickém (z poč. 13. stol.) i v památkách pozdějších. Podobně složených jmen osobních máme ze starší doby několik, na př. Bohudar, Bohuchval, Bohuvlast, Bohuvóle (v. Gebauer, Stč. slov.); jsou to většinou napodobeniny jmen řeckých a latinských, složených s Theo- n. Deo- (Theodor, Deodat a p.). Bohusudov byl tedy Bohusúdův hrad n. dvůr, a tvar původní a s historického stanoviště jediné správný je tedy Bohusudov, nikoli Bohosudov; tvar Bohusudov je také dosvědčen zápisy starými (z poč. 15. stol.). Tvar Bohosudov vznikl buď podle jiných složenin s boho-, anebo ještě spíše přizpůsobením hlásky u k předcházejícímu o (stejněním) jako v »orodovati« (m. orudovati), »korotev« (m. kuroptev), »mochomůrka« (z muchomůrka) a p.

DĚJSTVOVATI (B. H.). Sloveso toto je zbytečná novota, v níž si naši literární kritikové poslední dobou velmi libují (na př. třetí ze souborného vydání Červinkových knih dějstvuje většinou na venkově, Zvon 1921, 697). Zdálo by se na pohled, že je to slovo přejaté z ruštiny (přímo nebo prostřednictvím slovenského dejstvovať), ale ani ruské ani slovenské (z ruštiny přejaté) sloveso »dějstvovať« nemá toho významu, který mu vtiskují naši literární kritikové. Rus. i slov. »dějstvovať« znamená »jednati« ve smyslu »býti činný, působiti«, nikoli to, co něm. »handeln, sich abspielen«. Naši kritikové uhýbají patrně tímto slovesem slovesu »jednati« (román jedná na venkově), které je jim podezřelé z germanismu, ale dopouštějí se při tom dvojí chyby: především vtiskují slovesu »dějstvovati« význam, který mu nenáleží, a za druhé zůstávají i pak ve vleku němčiny, neboť nahrazují sice slovo podezřelé slovem nepodezřelým, ale zapomínají, že celý způsob stilisace je pod vlivem německým; jinými slovy, myslí větu po německu a vyjadřují ji českými slovy. Máme přece dost způsobů vysloviti touž myšlenku jinak; na př. děj románu je vzat z venkovského života, koná se na venkově, jevištěm jeho je venkov atd. A to je třetí chyba páchaná slovesem dějstvovati: je to zbytečnost.

JASNO, TEMNO. Pan dr. B. z Beřouna upozorňuje, že v nových železničních vozech jsou české nápisy »jasno—temno, studeno—teplo«, ač tak žádný Čech nemluví. Dáváme panu B. za pravdu. »Je jasno« říkáme jen venku, pod širým nebem, svítí-li měsíc nebo je-li hvězdno; v pokoji, v místnosti osvětlené, je světlo. Tam, kde se nesvítí, je šero nebo tma. Není-li v pokoji zatopeno, je tam chladno nebo zima; »je tam studeno« říkáme, mluvíme-li o poměrech klimatických; na př. v horách bývá studeno, studeněji než v kraji.

JELIKOŽ (J. H.). Užívání spojky »jelikož« ve smyslu novočeského »jakožto« (als), navrhované Bartošem v náhradu za stíhané »co«, jest velmi staré. Ale ve spojeních »Jan, jelikož bratr tvůj« a p. neměla spojka »jelikož« významu příčinného, jak se domníváte (ten je vůbec dosti pozdní), nýbrž význam omezovací, »pokud, vzhledem k čemu«. Na př. Pán Ježíš (jest) věčný, počátku a konce nemaje, jelikožto Buoh, a jest počátek maje, ale konce nemaje, jelikožto člověk (Hus E. 3, 154), t. j. vzhledem k tomu, že je Bůh, jakožto Bůh atd. Upozorňovati na to, kdy by se v dnešním jazyce mělo klásti v takovýchto výrazech prosté »jako« (jakožto) a kdy »jelikož«, pokládáme za zbytečné; oživiti staročeské »jelikož« v této platnosti zůstalo pouhým pokusem: dnes to nikdo neříká ani nepíše.

MITVEM (J. H.). O tomto slově byl podán výklad v N. Ř. III, 64. — O nesprávném užívání předložky p ř e s (jednati přes něco a p.) stala se zmínka IV, 194; tato chyba se vyskytuje bohudík už velmi zřídka a leda u pisatelů velmi zanedbaných. — O chybných výrazech »žíti na veliké (svobodné) n o z e« vykládal již Bartoš v Nové rukověti s. 204; rovněž o nespr. zaměňování předložek k a na, na př. »pozvání ku plesu« m. »na ples« (t. 69); také o nespr. výraze »n a h á p r a v d a« m. »holá pravda« lze se dočísti u Bartoše (t. 147). — »O d p o v ě d ě t i k o t á z c e« je právě tak správné jako »odpověděti na otázku«, ovšem s jistým rozdílem významovým, který byl vyložen v N. Ř. II, 289. — K a s á r n a (vedle kasárny) je tvar téhož způsobu jako »luka, hrana, dvířka, muka« a p.; v spis. jazyce lze užíti tvaru obojího. — Číslovka s t o v pádech t. zv. nepřímých zůstává buď podst. jménem, a pak je výraz počítané věci v 2. pádě, na př. »ke stu lidí«; anebo se příslušný tvar pádový přenáší na výraz počítané věci a číslovka »sto« zůstává neskloněna, na př. »nad sto rytíři«; anebo se konečně číslovka sto přizpůsobuje tvarem (attrakcí) výrazu počítané řeči, na př. »po stu letech« (v. Gebauer-Ertl 2, 142). — K a p l a n o v a t i je sloveso utvořené týmž způsobem a s týmž významem jako »kralovati, mistrovati, zevlovati, panovati« a p.; Jungmann je dokládá už z Veleslavína. Stejně obvyklé v dnešním usu je i »kantorovati, učitelovati, ševcovati, flámovati« a m. j. Slovesa nově podle tohoto vzoru tvořená nejsou tedy tvořena chybně; z toho ovšem neplyne, že bychom je musili tvořiti do zásoby, zvláště když toho není potřeba.

NADÍTI SE (V. H.) je slovo správné. — »Nadějeme se, že prohloubíte styky s námi, jichž v y ř í z e n í věnujeme zvláštní péči«, není dobře řečeno, neboť styky se nevyřizují (jako objednávky), nýbrž pěstují a p. — Panství, jehož vlastník se jmenuje M e t t e r n i c h - W i n n e b u r g, je panství Metternichovo-Winneburgovo, 2. p. z panství Metternichova-Winneburgova atd. Příd. jméno s příponou -ský by znělo »metternišsko-winneburský«. — K r á l o v s k é V i n o h r a d y je název historický, na němž nemá nikdo práva co měniti (o tom N. Ř. III, 159). — »Nabízíme Vám s v é

služby«, nikoli »svých služeb«. — Anna má 3. p. Anně, nikoli Aně. — Slovo »cennost« (Wertsache) se píše se dvěma n; lépe ovšem nepsati ho vůbec. — Sklář je ten, kdo sklo vyrábí (odtud sklárna); sklenář je ten, kdo sklí (okna a p.), sklo prodává a vůbec obchoduje se skleněnými výrobky. — Závod je každý živnostenský podnik, zvláště větší; obchod je závod, který kupuje a prodává. — »Vláda pohlíží na družstva jako podnik kapitalistický« znamená, že se vláda dívá na družstva tak, jako se na ně dívá podnik kapitalistický, s hlediště podniku kapitalistického; »vláda pohlíží na družstva jako na podnik kapitalistický« znamená, že vláda vidí v družstvech kapitalistický podnik, — rozdíl tedy velmi podstatný. — Když byl někdo na něco upozorněn a pak se proto zakabonil, je ve zkráceném souvětí na místě přechodník minulý; »byv na to upozorněn, zakabonil se«. — »S pomocí« je správné, když nám někdo pomáhá: s boží pomocí, s naší pomocí, s pomocí státu a p.; nespr. je ovšem »pomocí vidličky« a p. (o tom v. N. Ř. III, 58). — Píšeme Karlovy Vary, Mariánské Lázně podle Pravidel čes. pravopisu. — Užívati lék je totéž co něm. einnehmen; užívati léku totéž co něm. benützen; v onom případě znamená slovo »lék« předmět, v tomto prostředek. — V N. Ř. V, 117 je opravena jen vazba; že sloveso docíliti je chybné, bylo vytčeno v témž posudku již na str. 115 ř. 17 zdola. — Poznamenati je správné slovo. — Píšeme-li o výraze, že se nevyvinul v jazyce přirozeně, nýbrž že byl do něho uměle přesazen, je to obrazné rčení, zakládající se na umělém přesazování cizokrajných rostlin do půdy naší; sloveso »přeložiti« by se sem naprosto nehodilo.

OJE, OJ (O. K.). Pův. č. tvar byl oje (z předslov. ojo, prajaz. ojos) stř. r., s 2. p. ojese (jako bývalo tělo, kolo, slovo, nebo = č. nebe a j. s 2. p. -ese, kmeny na -s-), slovin. ještě oje, 2. p. ojesa; příbuzné slovo je stind. îšâ (îš slabý stupeň kmene ojes-). Na Moravě a na Slovensku je oje stř. r., ale s 2. p. oja atd. (jako skloňujeme tělo, 2. p. těla m. pův. tělese). V Čechách nalézáme v staré době oje ž. r. (podle vzoru »duše«, se změnou rodu podle jmen tohoto vzoru), z čehož pak je tvar oj ž. r. (podle vzoru »obec«). Č. tvar dnešní, voj, najisto má v- nepůvodní (jako lidové vosel a p.) a místy i v Čechách ještě říkají oj (jako je srb. oje, blh. ojište); ale nejrozšířenější je výslovnost voj, jak se často i psává. Není důsledné psáti podle původu proti lidové výslovnosti oko, oheň atd. bez v, voj proti původnímu znění s v; proto Pravidla doporučují tvar původní.

PÁDEM. Dodatkem k výkladu o tomto slově V, 147 (= hned) oznamuje nám čtenář našeho časopisu, že na Velkomeziříčsku užívají toho slova též — ba nejčastěji — ve významě »zároveň, při tom«. Na př. »Deš do města? Tak vem sebó pádem to mliko. — Di mně pro anýz za dva grécary a pádem tam vem cigorku. — Jel do Uřinova, tak sem se s ním pádem svezl«. Význam »zároveň« se z významu »hned« dá lehko vyložiti;

i českého »hned« by bylo ve všech těchto uvedených větách možno užíti zcela přirozeně.

PĚČKOVĚ (J. H.). Na Českotřebovsku jest často slýchati, že se místo předložkových pádů v Pěčkově, v Petrůvce, v Trnávce, v Moravské Třebové užívá prostých lokálů »Pěčkově, Petrůvce, Trnávce, Moravské Třebové«; na př. »narozen Petrůvce, pošta Trnávce«. Vokalisované předložky však vynechávány nebývají; na př. »narozen ve Lhotě« (ne Lhotě). Čtenář, který nás na tuto zvláštnost upozorňuje, se domnívá, že vzala původ z korespondenčních lístků, poštovních poukázek, stvrzenek a p., na nichž byla předložka v (něm. in) již vytištěna, takže ten, kdo tiskopis takový vyplňoval, připsal k natištěné předložce jen pouhý lokál, a to že pak zobecnělo, i když předložka vytištěna nebyla. Ale to je výklad málo pravděpodobný, mimo jiné už proto, že se vokalisovaná předložka nevynechává. Příčina je mnohem přirozenější, a to čistě hláskoslovná. Je známo, že se v různých nářečích českých předložka v (ve výslovnosti f) mění v h, podle následující hlásky buď znělé nebo neznělé. Doklady této změny má Gebauer (I, 431) z nářečí chodského (h Bavořích, ch poli) a z Podkrkonoší (až k Turnovu). Pro nářečí na pomezí českomoravském je dosvědčena tato změna v Hoškově popise podřečí polnického (I, 35), podle něhož se kolem Polničky zvláště před p vyslovuje předložka v jako ch: »ch Přibyslavi, ch pátek« a p. Podle toho můžeme předpokládati, že se také na Českotřebovsku v jisté době vyslovovalo místo »v Pěčkově, v Trnávce, v Moravské Třebové« — »h Pěčkově, h Trnávce, h Moravské Třebové« s h dílem znělým, dílem neznělým. Způsob výslovnosti tohoto h pak vede k tomu, že se ve výslovnosti zanedbává neboli odsouvá. Místo »něhdo, něhde« (z něgdo, něgde) se vyslovuje místy »nědo, něde«, m. »z pohřbu« — »z pořbu«, m. »hvízdat« — »vízdat«, m. »h Benešom, h čemu« (za pův. »k Benešom, k čemu«) se říká na Litomyšlsku (Hodura, Nář. litom. 20) »Benešom, do ví, čemu to dobrý nebude«. A tím způsobem vznikly patrně také bezpředložkové na pohled lokály »Pěčkové, Moravské Třebové« ze starších tvarů »h Pěčkově, h Moravské Třebové« v nářečí českotřebovském. Zcela obdobným způsobem se vyskytují takovéto tvary i v nářečí kladském; na př. »tadyhle pancký kovárně každýho kováře to u dzdi uškrtilo« (Kubín, Pov. kladské 2, 233 a j.).

PEDOLOGICKÝ (G.). Základem tohoto slova je řecké subst. pedon, které znamená půdu, zemi; ústav pedologický se zabývá zkoumáním půdy se zřetelem na vzrůst rostlin. Jiné slovo je »pedologický«, psané zjednodušeným pravopisem místo »paedologický«. Jeho základem je řecké podst. jméno pais (2. p. paidos); ústav pedologický (paedologický) se zabývá studiem dítěte.

PES (A. B.). Vyložiti, proč »pes« má v 2. p. »psa«, »lev-lva« atd., ale »les-lesa«, nelze ovšem nijak jinak leč odkazem na různé původní samo-

hlásky, jejichž střídnicí je novočeské e. Jestliže by žáci výkladu o jerech nerozuměli, nezbývá než přestati na tom, že je tomu tak, a ne jinak, naučiti je tomu mechanicky a výkladu se vzdáti, neboť jiného výkladu není. Chtíti vykládati, proč má »pes« 2 p. »psa«, ale »les-lesa«, a nechtíti mluviti o jerech je právě tak, jako chtíti vykládati původ blesku a nemluviti o elektřině.

PŘÍJMENÍ (J. T.). O tom, je-li možno škole psáti česká příjmení, německým matričním zápisem znetvořená, i bez úředního dokladu správně česky, nemůže raditi ani rozhodovati N. Ř., protože to není otázka filologická, nýbrž právnická. Pokud známe praxi školní v této věci, jsou úřady školní povinny držeti se při jménech žákovských té formy, která je zapsána na křestním listě; je-li na křestním listě jméno zkomoleno, musí se o opravu postarati ten, jehož se to týká, sám buď na farním nebo na politickém úřadě. Naprosto však nelze pokládati za zkomoleninu jména, jmenuje-li se někdo Duba, Šmída a p., a nikoli Dub, Šmíd; to jsou jména ne zkomolená, nýbrž jiná, právě tak, jako když se někdo jmenuje Mach a druhý Mácha a p. Stejně nesprávné by bylo, má-li kdo jméno polské nebo ruské, na př. Czormak, převáděti je na tvar český. — Žděřina les, o němž se mluví u Tomka (Příběhy Police, str. 57) při privilegiu opata Jakuba z roku 1523, má jméno patrně ode vsi Žďáru, pod níž leží; přípona -ina je ve jménech porostlin velmi častá, změna a-e je pravidelná přehláska. Sluší tedy psáti Žděřina, nikoli Zděřina (v. i Sedláček, Snůška starých jmen 117). — Les Klúček u Velikého Hlavňova připomíná se podle Tomka (str. 9) po prvé r. 1547; tvar novočeský je Klouček. Podobných názvů hor a lesních porostlin je podle uv. díla Sedláčkova po Čechách několik; Kluk u Plas (r. 1498), nad Křemží (r. 1375), Holý Kluk u Bukoviny (r. 1615) a j., pod. Klouček (stč. Klúček) u Velikého rybníka u Dokze, Srní Klouček u Měrunic (r. 1538). Říkávalo se tak kopcům holým, na nichž zbyl po vykácení »kluk« (klk), t. j. pozemek nezkopaný, na němž byly ještě »kluky«, pletiva kořenů a p. (Gebauer, Stč. slov. 2, 57). Téhož původu jest zajisté i jméno Klučanka (správněji než Klúčanka), snad místo Klučenka, od slovesa »klučiti«, zkopávati. — Ostaš, jak vykládá Tomek (v uv. sp. 2 a j.), je jméno velmi staré (po prvé se připomíná v Starých let. čes. roku 1421); pochází od sv. Ostacha neboli Eustacha, ochránce myslivců, a bylo hoře té dáno nejspíš od lovců již za časů starého nedotknutého lesa. Výklad ze slovesa »ostávati« je lidová etymologie, založená na zevní podobě obou slov, ale bez věcného základu. — Vysokosrbská, Nízkosrbská m. pův. Vysoká Srbská, Nízká Srbská jsou tvary načisto nesprávné a nečeské; ale přídavné jméno z těchto jmen odvozené má ovšem tvar složený, vysokosrbský, nízkosrbský, jako vysokomýtský, staroměstský a p. Říká-li se hochům z Vysoké Srbské »vysokosrbecký kluci« m. vysokosrbští, je to (nespr.) přenášení koncovky -ecký, která je po právu u jmen na -ec, -eč, -ek, k místnímu jménu tomuto.

— B u k o v i c e je tvar správný, nikoli Bukavice, neboť základem místního jména je příd. jméno buková; tvarů na -ic, Bukovic (Bukavic), Polic a p., jest se varovati v spis. řeči, i když lid říká »lavic, silnic« a p.

ŠPLÍCHATI (F. B.). Sloveso »šplíchati« je právě tak jako četné obměny jeho, špláchati, šplechati, šplouchati, šplochati atd., slovo onomatoepoetické; ať už tvar »šplíchati« vznikl přímo napodobením přírodního zvuku anebo ze šplechati, není tu nikde příčiny, proč by se v něm mělo psáti y. Říkají-li místy »šplejchati«, je to zase buď přímá napodobenina slyšeného zvuku, v níž hlavní úkol zvukomalebný mají souhlásky, anebo je to podobná změna í-ej jako v slovech »cejn, sejto«, která se právě na Litomyšlsku vyskytuje i po souhlásce l, na př. v lejtě m. v lítě, lejžet m. lížet a p. (Hodura, Nář. litomyšlské 8). — Píše-li se datum v podobě z l o m k u, nebývá ovšem zvykem dělati za číslice tečky, ač jde o čísla řadová. Tečku si odpouštíme i v mnohých případech podobných, na př. § 1, str. 2 atd., poněvadž je tu jednak zbytečná, jednak že je to zvyk. Tak je tomu i při označování data zlomkem; aby to někoho mohlo másti a sváděti ke čtení této značky jako skutečného zlomku (sedm desítin), to se stane jistě velmi zřídka, a kde by se to opravdu mohlo státi, je od toho snadná pomoc: napsati datum jinak (7. října, 7. X. atd.). Dělati tečku za číslicemi v zlomku označujícím datum je tedy potud chyba, že to není zvyk; a zvyk je ovšem jeden z hlavních důvodů pravopisu.

TISÍC LÁTER! (K. M.). L á t r o, stč. též látr m. r., je délková míra, zvl. hornická, v rozl. krajích rozl. délky (kutnohorské l. mělo něco přes 3 lokte). Je ze stněm. lâftere, lâfter, ž. i stř. r., později lachter (slova neznámého pův.). Zvolání »tisíc láter« je zkráceno ze staršího »t. l. hromů, látro hromů«, jako člověk opilý »pod obraz« je pův. »pod obraz boží«, pod lidskou podobu. — N e v r l ý je, kdo »nevře« (nevaří) s někým, srv. zanevřiti. Neříkáme »vrlý«, protože snášelivost je přece jen vlastnost normální, které netřeba zvláště jmenovati (jako říkáme jen záporně nesmírný, nedomrlý, nedobytný atd.); zrovna tak se říká jen »tropit n e p l e c h u«, protože pořádný člověk »plechu« dělá (plechý znam. asi »pořádný, k čemu«). — D u h (jde mi k duhu) je kladná protiva pojmu n e d u h (v círk. slov., v bulh., je jen slovo záporné, protože »duh« je přece jen stav pravidelný); příb. slova jsou rus. djúžij, djužój i dúžij »pevný, silný«, djágnuť »síleti, dařiti se« a j. (praslov. koř. dąg-, dęg-).

Omyly tiskové:

Na str. 72 ř. 11 zdola m. nepřipouští čti připouští.

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. (dř. Th. Venta) v Praze I., Bílkova ul. č. 17.